

مدیریت تحقیق در ایران

مسعود غلامی *

سازمان‌ها را رقم زنند. اگر جریان‌ها فوق ناشی از دریافت اطلاعات درست و به موقع باشند وضعیت جوامع رو به بهبودی خواهد رفت. امروزه در جهان اطلاعات به عنوان مهمترین ثروت قلمداد می‌شود.

تحقیق در عصر حاضر از اساسی‌ترین و مهمترین پایه‌های علمی هر کشوری محسوب می‌شود. هر کشوری با آشنایی این دانش می‌تواند در عرصه‌های مختلف به دستاوردهای شگرفی دست یابد. امروزه در کشورهای پیشرفته چندین برابر کشورهای در حال توسعه و عقب مانده، امکانات به تحقیقات اختصاص می‌یابد. در کشور ایران این بودجه از رقم ناچیزی تشکیل شده که ناشی از عدم درک اهمیت و ضرورت آن می‌باشد. سهم تحقیق و پژوهش در رشد و بالندگی علمی و اثر آن در نتایج نظری و علمی آموزش، همچنین رفع مشکلات و آسیب‌های اجتماعی همچون رشد جمعیت، انحراف، فقر و نابرابری‌های اجتماعی، همه گواهی است بر این مدعا که نظام آموزش ارتباط تنگاتنگ و ناگسستنی با امر پژوهش و تحقیق داشته و دارد.

متأسفانه وجود مشکلات و موانع متعددی که بر سر راه تحقیقات در ایران وجود دارد باعث شده که تحقیق از اصلی بنیادین به موضوعی نمادین تبدیل شود. کشور ایران حتی در مقایسه با کشورهای نظیر کره جنوبی، ترکیه و مصر از نظر بودجه اختصاص یافته به امر تحقیق و پژوهش،

با آغاز هزاره سوم میلادی، با وجود پیشرفت‌های چشمگیر صنعت و فناوری، کمتر کسی را می‌توان پیدا کرد که نقش پژوهش و تحقیق را در دستیابی به این فناوری‌ها انکار کند.

امروزه در همه کشورهای جهان اصل اهمیت و ضرورت تحقیقات به رسمیت شناخت شده و دخالت این امر در توسعه و رشد اقتصادی و سیاسی کشورها بر هیچ کس پوشیده نمانده است. جهت شناسایی وضعیت مدیریت تحقیق در ایران ابتدا می‌باید لزوم تحقیق را به طور اختصار مورد بررسی قرار داد. تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری از مقوله‌هایی بوده که می‌توانند سرنوشت جوامع و

تعداد مراکز	زمینه های تخصصی
۳۳	علوم انسانی
۲۹	فنی مهندسی
۱۱	کشاورزی
۴	پزشکی
۲	علوم پایه
۹	میان رشته ای
۸۸	تعداد کل

جدول شماره ۲- تعداد مراکز تحقیقاتی کشور با توجه به زمینه های فعالیت

ناخالص داخلی کشورهای پیشرفته، فاصله بودجه تحقیقات ایران با این کشورها بسیار مشهود می باشد و یا حتی مقایسه با کشورهای در حال توسعه ای مانند ترکیه که ۷۹ درصد از تولید ناخالص ملی خود را برای پژوهش در نظر گرفته اند.

در نتیجه ایران به علت کمبود اعتبار و امکانات در بخش پژوهش تنها توانسته از ۲۰ درصد توان پژوهشی خود بهره ببرد و با پشت سر گذاشتن مصر در رتبه دوم جهان اسلام و بعد از ترکیه قرار بگیرد. هرچند اگر این رتبه را در دنیا مقایسه کنیم کاملاً مایوس کننده خواهد بود.

مبالغ اعتبارات پژوهشی سالانه برای کشور بزرگی مانند ایران که قرن ها داعیه دار علم و تمدن جهان بوده است چندان ایده آل نیست. ولیکن ناچیز هم نیست و انتظار دیدن آثار و نتایج پژوهش هایی که در صدها دانشگاه، مرکز علمی و واحدهای تحقیقاتی پراکنده در این سرزمین صورت می گیرد کاملاً طبیعی است.

تا زمانی که عالمان و محققان کشور صاحب امنیت و حرمت نباشند، حتی اگر بودجه تحقیقاتی صد برابر شود، ما در عرصه تحقیق، تولید علم و دستیابی به فناوری همچنان عقب خواهیم بود. فقدان ارتباط لازم میان مراکز تحقیقاتی و مدیریت جامعه قابل انتقاد بوده و کشور نیازمند یک تغییر بینشی و فرهنگی در جامعه مدیریت آن نسبت به تحقیق و پژوهش می باشد.

حرکت ها و فعالیت های صورت گرفته در بخش های مختلف جامعه و در سطوح مختلف مدیریتی نشان از بی تأثیر بودن این پژوهش ها و نتایج به دست آمده از آن در این تصمیم گیری ها دارد. شاید لازم باشد در این خصوص شعار "بدون پژوهش تصمیم نگیرید" را همواره در سرلوحه امور قرار دهیم.

۸۰ درصد اعتبارات تحقیقاتی کشور به وزارتخانه های مختلف تخصیص می یابد و قسمت اعظم پژوهش ها توسط این سازمان ها و بنا به درخواست و نیاز آنها صورت می گیرد و در نتیجه بین ۸۰ تا ۹۰ درصد پژوهش های صورت گرفته در کشور شامل پژوهش های توسعه ای و کاربردی شده و تنها ۱۰ درصد از پژوهش های صورت

در سطح پایین تری قرار دارد. کشور ما از لحاظ بودجه و نوع نگرش به این موضوع هنوز وزن را پیدا نکرده است. در واقع مشکل مالی را می توان نخستین مانع بر سر راه تحقیق و پژوهش دانست. مشکل بعدی این که بیشتر نهادهای پژوهشی آکادمیک یا وابسته به آن، به وزارتخانه های دولتی مرتبط هستند و آنچه مسلم است این است که مدیریت های دولتی در بیشتر زمینه ها از جمله تحقیق و پژوهش نمی تواند کارایی لازم را داشته باشد.

تحقیق می بایست از دانشگاه ها آغاز شود و صرف بودجه برای مراکز غیردانشگاهی توجیه ندارد. مشکل عمده نظام آموزش عالی در امر تحقیق، اختلاف سطحی است که بین آموزش و پرورش و آموزش عالی وجود دارد. نباید در این زمینه آموزش عالی را پله شماره دو نظام آموزشی دانست. در آموزش و پرورش محور اصلی بر پایه تحقیق بنا نشده است، در حالی که آموزش عالی بر محور تحقیق استوار است. سهم دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی در زمینه پژوهش و تحقیق در ایران و مقایسه آن با چهار کشور دیگر در جدول شماره یک آمده است.

نام کشور	درصد
کانادا	۲۷
ژاپن	۲۰
هند و ترکیه	۸
ایران	۵

جدول شماره ۱- سهم مراکز آموزش عالی در پنج کشور جهان

در کشور نگاهی آگاهانه و کاربردی به تحقیق و پژوهش وجود ندارد. فقدان یک مرکز ملی تحقیقات، عدم تناسب نسبی مراکز موجود با علوم مورد نیاز و همچنین توجه فراوان به زمینه های علوم انسانی از عوامل دیگر کاهش کیفی و کمی این پدیده به شمار می رود.

اگر مراکز متعدد دولتی در اثر یک سیاستگذاری صحیح و مناسب به یک مرکز واحد تبدیل شود، از دوباره کاری ها و تکرار موضوعات واحدهای تحقیقاتی جلوگیری خواهد شد. وجود نهادهای متعدد تحقیقاتی جز اتلاف هزینه، وقت و نیرو نتیجه دیگری نخواهد داشت. در جدول شماره دو آخرین اطلاعات مراکز و مؤسسات تحقیقاتی کشور به صورت کلی آمده است.

با وجود نرخ رشد صد درصد اعتبارات پژوهشی کشور طی پنج سال گذشته و اختصاص ۴ یا حداکثر و در خوش بینانه ترین حالات ۹ درصد از کل تولید ناخالص داخلی به بخش پژوهشی کشور، نمی توان انتظار رقابت با کشورهای توسعه یافته ای را داشت که حداقل ۳/۶ تا ۶/۲ درصد از تولید ناخالص داخلی را به امور پژوهشی و تحقیق اختصاص می دهند، با توجه به بالا بودن میزان تولید

پژوهشگران نیست خود به خود پژوهش در جامعه کم‌رنگ شده و جامعه اعتقاد و اعتماد خود را به آن از دست خواهد داد.

۳- افزایش ظرفیت پذیرش دانشجو در دانشگاه‌ها و انجام امر آموزش در حداکثر ظرفیت و کمبود اساتید مجرب باعث شده که اساتید فرصت آزاد کمی برای پژوهش داشته و به تحقیقات بهای لازم داده نشود.

از بودجه اعتبارات پژوهش حدود ۸۰ درصد آن به وزارتخانه‌ها و ۲۰ درصد مابقی به وزارت علوم، دانشگاه‌ها و وزارت بهداشت اختصاص دارد. نحوه تقسیم‌بندی این اعتبارات براساس مبنای دقیق و مشخصی نبوده و در ابتدای تشکیل یک مؤسسه پژوهشی، رقمی به عنوان اعتبار در نظر گرفته شده و سال به سال به روش چانه زنی اضافه می‌شود.

هزینه کرد اعتبارات پژوهشی، مخصوص پروژه‌هایی پژوهشی، شرکت در همایش‌های ملی و بین‌المللی، تجهیز کتابخانه‌ها، منابع اطلاعات علمی و... می‌باشد.

در مراکز بیرون دانشگاه، هدف از تحقیق روشن نیست. نظارت علمی وجود نداشته و مشخص نیست که تولید یک طرح بر چه سبک و سیاقی پایه ریزی شده است.

از جمله مهمترین مشکلات دیگر تحقیق و پژوهش در ایران فقدان تقاضاست. باید ابتدا تقاضایی باشد تا محقق کار نماید. تحقیقات در کشور از نظر استانداردهای بین‌المللی در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. مشکل اساسی تحقیقات در کشور، پایین بودن مقدار بودجه تحقیقاتی و کمبود سایر داده‌های تحقیقاتی نیست. زیرا حتی از همین میزان داده‌های تحقیقاتی موجود، اولاً استفاده چندانی نمی‌شود (بهره‌وری پایین داده‌ها)، ثانیاً به نحو درستی بهره‌گیری نمی‌شود (کیفیت پایین استفاده)، ثالثاً میزان بهره‌گیری از ستاده‌های تحقیقاتی بسیار پایین و کیفیت به کارگیری آنها نامطلوب است.

در نتیجه عواملی از جمله فقدان بودجه لازم، نبود تقاضای تحقیق، عدم وجود مکانی جهت سیاستگذاری مشخص در این زمینه و... از عمده دلایل مشکلات تحقیق در ایران بوده که مطمئناً برای عبور از بحران‌های امروزه مجبور به رفع آنها می‌باشیم. ■

منابع:

- لیدی، پل دی. تحقیق کاربردی. تهران: انتشارات دانشگاه آزاد، ۱۳۸۰.
- خاک، غلامرضا. روش تحقیق در مدیریت. تهران: انتشارات دانشگاه آزاد، ۱۳۸۰.
- کیوی، کامنهور. روش تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: انتشارات توتیا، ۱۳۸۱.
- قلعه دار، فرناز. تحقیق و پژوهش. ایران، ۷۸.
- یقین لو، مهرانگیر. تقاضای تحقیق. تدبیر، ۷۸، ۱۰۰، ۱۲۷، ۱۲۶.
- سلطانی، بهزاد. مدیرکل دفتر امور پژوهشی وزارت علوم. اعتماد، ۸۲، ۴۳۷.
- محمدرضا: حاج آقا زاده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران تجلیل از محققان و پژوهشگران کشور. همشهری، ۸۲، ۳۲۶۳.

*دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی

گرفته که معمولاً توسط دانشگاه‌ها انجام می‌یابد شامل تحقیقات بنیادی است. بنابراین مشکل دیگر نه در نوع پژوهش که در استفاده از آن نهفته است.

در ایران نتایج پژوهش و تحقیقات تجاری سازی نشده و مورد استفاده قرار نمی‌گیرند چرا که بسترهای حقوق، قانونی، اطلاعاتی و مرادده‌ای آن فراهم نشده است.

نام کشور	تعداد- نفر
روسیه	۱۰۷۰۰۰
ژاپن	۶۱۰۰۸
آمریکا	۵۶۰۰
مصر	۶۰۸
آرژانتین	۳۸۰
هندوستان	۲۵۰

جدول شماره ۳- تعداد محقق در میلیون نفر در شش کشور جهان

عدم سرمایه‌گذاری مناسب جهت توجه و ترغیب پژوهش و محققان، باعث گردیده که تعداد پژوهشگران ایران نسبت به سایر کشورها از حداقل نفرات برخوردار بوده و این در حالی است که کشور در حال حاضر بیش از هر چیز به تحقیق و پژوهش نیازمند می‌باشد. در جدول شماره سه مقایسه‌ای میان برخی از کشورها در خصوص تعداد پژوهشگران در هر یک میلیون نفر آورده شده است.

در سال‌های اخیر تلاش‌های امیدبخشی برای شتاب بخشیدن به تحقیقات و پژوهش در کشور انجام شده است، اما هنوز تارسیدن به نقطه مطلوب فاصله بسیاری وجود دارد. دانش و آگاهی و دستیابی به فناوری، اولین پایه اقتدار و امنیت کشور بوده و تا زمانی که مدیریت جامعه به این باور نرسد که دانش و تحقیقات پایه اقتدار کشور است، نه تولید علم خواهیم داشت و نه در تحقیقات پیش خواهیم رفت.

برای بررسی دلایل این که چرا فرهنگ پژوهش در ایران نهادینه نشده است باید عوامل زیر را مدنظر قرار داد:

۱- اینکه از کودکی، در مدارس آموزش‌های لازم در خصوص زندگی با پژوهش داده نشده است. در حالی که در بعضی از کشورهای توسعه یافته مشاهده می‌شود که آنها برای کودکان برنامه‌های پژوهشی مشخصی را داشته و کم‌کم پژوهش جزئی از اخلاق آنها شده و می‌آموزند که هیچ کاری را بدون مطالعه دقیق و عمیق انجام ندهند. هر وقت این روش را آغاز کنیم حداقل به یک نسل وقت احتیاج داشته تا بتوانیم این قضیه را نهادینه نماییم.

۲- وقتی در جامعه مشاهده می‌گردد که پژوهش در کشور در حال اجرا بوده ولی تصمیمات مدیران بر مبنای پژوهش